

ISLOM QADRIYATLARI VA ZAMONAVIY QADRIYATLAR TA'SIRI

Kosimova Bibizoda Oybek qizi

*Qo'qon universiteti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi MT2-25-guruh
talabasi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada islom qadriyatlarining mazmun-mohiyati, ularning jamiyat ma'naviy hayotidagi o'rni hamda zamonaviy qadriyatlar ta'sirida yuz berayotgan ijtimoiy-madaniy o'zgarishlar tahlil qilinadi. Shuningdek, globallashuv, axborot texnologiyalari, ta'lim va ommaviy madaniyatning diniy-axloqiy qarashlarga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Islom qadriyatlari va zamonaviy taraqqiyot o'rtasidagi munosabatni uyg'unlashtirishning muhim yo'nalishlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: islom qadriyatlari, zamonaviylik, globallashuv, ma'naviyat, axloq, oila, yoshlar, milliy o'zlik, diniy bag'rikenglik.

KIRISH. Bugungi globallashuv davrida jamiyat hayotining barcha sohalarida yuz berayotgan o'zgarishlar insonlarning dunyoqarashi, turmush tarzi, axloqiy mezonlari va qadriyatlarga munosabatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, xalqaro madaniy aloqalarning kengayishi, ta'lim tizimidagi yangilanishlar hamda zamonaviy ijtimoiy munosabatlarning shakllanishi an'anaviy qadriyatlarni qayta anglash zaruratini yuzaga keltirmoqda. Mazkur jarayonda islom qadriyatlarining jamiyat hayotidagi o'rni va zamonaviy qadriyatlar bilan o'zaro munosabatini ilmiy jihatdan o'rganish alohida ahamiyat kasb etadi.

Islom qadriyatlari musulmon xalqlarining ma'naviy merosi, axloqiy qarashlari va ijtimoiy munosabatlari shakllanishida muhim o'rin tutadi. Adolat, halollik, mehr-oqibat, sabr-toqat, ilm olish, ota-onaga hurmat, o'zaro yordam va inson qadr-qimmatini e'zozlash kabi tamoyillar islom ta'limotining muhim tarkibiy qismlaridir. Qur'oni karimning Nahl surasi 90-oyatida adolatli bo'lish,

ezgulik qilish va qarindoshlarga yordam berish buyuriladi.[1] Ushbu tamoyillar insonning nafaqat shaxsiy xulq-atvorini, balki jamiyatdagi munosabatlar tizimini ham tartibga soluvchi axloqiy mezonlar sifatida namoyon bo'ladi.

Zamonaviy qadriyatlar esa ilm-fan yutuqlari, inson huquqlari, ta'lim olish imkoniyatlari, ijtimoiy faollik, shaxsiy mas'uliyat va texnologik taraqqiyot bilan chambarchas bog'liq. Ularning ayrim jihatlari islom qadriyatlari bilan uyg'unlashsa, ba'zi ko'rinishlari an'anaviy qarashlar bilan muayyan ziddiyatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli zamonaviylikni bir tomonlama salbiy yoki ijobiy hodisa sifatida baholash o'rniga, uning mazmuni va ijtimoiy oqibatlarini xolis tahlil qilish zarur.

Mavzuning dolzarbligi, avvalo, yosh avlodning ma'naviy dunyosini shakllantirish, diniy va dunyoviy bilimlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash hamda globallashtirish sharoitida milliy va diniy o'zlikni saqlash masalalari bilan belgilanadi. Mazkur maqolaning maqsadi islom qadriyatlari va zamonaviy qadriyatlarning o'zaro ta'sirini tahlil qilish, ularning ijobiy imkoniyatlari hamda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni aniqlashdan iborat.

TAHLILLAR VA NATIJALAR. Islom qadriyatlarini tahlil qilishda, eng avvalo, ularning axloqiy va ijtimoiy mohiyatiga e'tibor qaratish lozim. Islom ta'limotida insonning jamiyat oldidagi mas'uliyati, adolatga rioya qilishi, boshqalarning huquqlarini hurmat qilishi va ezgu amallarni bajarishi muhim ahamiyatga ega. Bu jihatlar islom qadriyatlarining faqat diniy marosimlar bilan cheklanmasligini, balki kundalik hayot, oilaviy munosabatlar, mehnat faoliyati va ijtimoiy hamkorlik bilan ham bog'liqligini ko'rsatadi.

Anis Ahmadning Qur'on nuqtayi nazaridan qadriyatlarning ijtimoiy o'zgarishlardagi roliga bag'ishlangan tadqiqotida axloqiy tamoyillar insonlarning shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlarini tartibga solishda muhim omil sifatida izohlanadi.[2.B.7] Bundan kelib chiqadiki, islom qadriyatlarini zamonaviy jamiyat sharoitida o'rganish ularning tarixiy

mazmuninigina emas, balki hozirgi ijtimoiy muammolarni hal etishdagi imkoniyatlarini ham aniqlashga yordam beradi.

Zamonaviy qadriyatlarning islomiy qarashlarga ta'siri bir necha yo'nalishda namoyon bo'ladi.

Birinchidan, ilm-fan va ta'lim sohasidagi o'zgarishlar insonning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Raqamli texnologiyalar, masofaviy ta'lim va xalqaro ilmiy hamkorlik natijasida turli manbalardan foydalanish imkoniyati ortmoqda. Islom madaniyatida ilm olishga berilgan e'tibor ushbu jarayon bilan uyg'unlashadi. Biroq internet orqali tarqaladigan noto'g'ri diniy ma'lumotlar, tekshirilmagan xabarlar va yuzaki talqinlar yoshlarning dunyoqarashiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois diniy savodxonlikni tanqidiy fikrlash va axborotni tekshirish ko'nikmalari bilan birgalikda rivojlantirish zarur.

Ikkinchidan, oila va oilaviy munosabatlar zamonaviy qadriyatlar ta'siri yaqqol ko'rinadigan sohalardan biridir. Islomda oila mehr-muhabbat, o'zaro hurmat, mas'uliyat va farzand tarbiyasining muhim muhiti sifatida qaraladi. Zamonaviy jamiyatda ta'lim olish, kasbiy rivojlanish, ayollar va erkaklarning oilaviy mas'uliyatni hamkorlikda bajarishi kabi jarayonlar oilaviy munosabatlarning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda. Bunday o'zgarishlarni qadriyatlarga qarama-qarshi hodisa sifatida baholash doimo ham to'g'ri emas. Aksincha, o'zaro hurmat, adolat va mas'uliyat tamoyillari asosida tashkil etilgan munosabatlar oilaning mustahkamlanishiga xizmat qilishi mumkin.

Uchinchidan, globallashuv va ommaviy madaniyat insonlarning turmush tarzi, iste'mol odatlari va axloqiy qarashlariga ta'sir qilmoqda. Turli madaniyatlar bilan tanishish bag'rikenglik, hamkorlik va o'zaro tushunishni rivojlantirishi mumkin. Shu bilan birga, moddiy manfaatni ustuvor qo'yish, iste'molchilik kayfiyatining kuchayishi va ijtimoiy tarmoqlarda tashqi ko'rinishga ortiqcha ahamiyat berilishi ma'naviy mezonlarning zaiflashishiga sabab bo'lishi ehtimoldan xoli emas. Bunday sharoitda islom qadriyatlaridagi

qanoat, halollik, me'yorni saqlash va boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo'lish tamoyillari muhim ahamiyatga ega.

Riaz Hassanning din, modernizatsiya va musulmonlar jamoasiga bag'ishlangan tadqiqotida zamonaviylashuv jarayonlari musulmon jamiyatlarining ijtimoiy va madaniy qiyofasiga ta'sir ko'rsatishi hamda an'anaviylik va yangilanish o'rtasidagi munosabatlarni murakkablashtirishi ta'kidlanadi.[3.B.27] Ushbu yondashuv zamonaviylikni shunchaki qadriyatlardan voz kechish sifatida emas, balki jamiyatning tarixiy tajribasi bilan yangi sharoitlar o'rtasidagi o'zaro munosabat sifatida o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

To'rtinchidan, inson huquqlari, bag'rikenglik va ijtimoiy mas'uliyat masalalari islom qadriyatlari bilan zamonaviy ijtimoiy qarashlarning tutashuv nuqtalaridan hisoblanadi. Adolat, inson qadr-qimmat, o'zaro yordam va boshqalarga nisbatan hurmat kabi tamoyillar turli madaniyatlar o'rtasidagi muloqot uchun muhim asos bo'la oladi. YUNESKOning 2001-yilda qabul qilingan Madaniy xilma-xillik to'g'risidagi umumjahon deklaratsiyasida madaniyatlar xilma-xilligi insoniyatning umumiy merosi sifatida e'tirof etilib, bag'rikenglik, muloqot va hamkorlikning ahamiyati qayd etilgan.[4.B.45-46] Mazkur yondashuv turli diniy va madaniy qarashlarga ega insonlar o'rtasida o'zaro hurmatni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Biroq zamonaviy qadriyatlarning barcha ko'rinishlarini bir xil baholash mumkin emas. Ayrim yangiliklar insonning bilim darajasi, mustaqil fikrlashi va ijtimoiy faolligini oshirsa, boshqalari mas'uliyatsizlik, axborotga qaramlik yoki ma'naviy befarqlikni kuchaytirishi mumkin. Xuddi shuningdek, jamiyatda mavjud bo'lgan har qanday urf-odatni ham avtomatik ravishda diniy qadriyat sifatida qabul qilish ilmiy jihatdan asosli emas. Diniy ta'limot, tarixiy an'ana va zamonaviy ijtimoiy me'yorlarni bir-biridan farqlash zarur.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, islom qadriyatlari va zamonaviy taraqqiyot o'rtasidagi munosabatni qarama-qarshilik doirasida emas, balki o'zaro ta'sir va muvofiqlashuv jarayoni sifatida o'rganish maqsadga muvofiqdir. Buning uchun, birinchidan, yoshlarda diniy va dunyoviy savodxonlikni oshirish; ikkinchidan, oilada o'zaro hurmat va mas'uliyatni mustahkamlash; uchinchidan, internet va ommaviy axborot vositalaridan ongli foydalanish madaniyatini rivojlantirish; to'rtinchidan, turli qarashlar o'rtasida ilmiy va ma'rifiy muloqotni kengaytirish lozim.

Shuningdek, islom qadriyatlarini targ'ib qilishda ularning insonparvarlik, adolat va ezgulik bilan bog'liq mazmunini ochib berish muhimdir. Zamonaviy bilim va texnologiyalardan foydalanish esa ma'naviy merosni saqlash, o'rganish va kelajak avlodga yetkazish imkoniyatlarini kengaytiradi. Demak, ma'naviy barqarorlikka erishish uchun yangiliklarni tanqidiy baholash, foydali jihatlarini o'zlashtirish va axloqiy mas'uliyatni saqlab qolish talab etiladi.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, islom qadriyatlari va zamonaviy qadriyatlar o'rtasidagi munosabat bugungi jamiyatning ma'naviy, ijtimoiy va madaniy taraqqiyotini belgilovchi muhim masalalardan biridir. Islom ta'limotidagi adolat, halollik, mehr-oqibat, ilm olish, oilaga mas'uliyat va inson qadr-qimmatini hurmat qilish kabi tamoyillar zamonaviy jamiyatda ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Shu bilan birga, globallashuv, raqamli texnologiyalar va madaniy aloqalarning kengayishi qadriyatlarni anglash va ularga munosabat bildirishning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda.

Maqola doirasidagi tahlil shuni ko'rsatadiki, zamonaviy qadriyatlar bilan islomiy qarashlar o'rtasidagi munosabatni bir tomonlama qarama-qarshilik sifatida talqin etish to'g'ri emas. Ilm-fan, ta'lim, inson huquqlari, ijtimoiy hamkorlik va madaniyatlararo muloqot kabi yo'nalishlar axloqiy tamoyillar bilan uyg'unlashgan holda jamiyat rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Biroq iste'molchilik, axborotga qaramlik va ma'naviy mas'uliyatsizlik kabi holatlarga nisbatan tanqidiy munosabat zarur.

Shu sababli islom qadriyatlarini saqlash va rivojlantirish zamonaviy taraqqiyotdan chekinishni emas, balki uning imkoniyatlaridan ongli va mas'uliyatli foydalanishni taqozo etadi. Yosh avlod tarbiyasida diniy-ma'rifiy bilimlar, zamonaviy ta'lim, tanqidiy fikrlash va bag'rikenglikni uyg'unlashtirish muhim vazifa hisoblanadi. Natijada ma'naviy merosga hurmat bilan qaraydigan, zamonaviy bilimlarni egallagan va jamiyat oldidagi mas'uliyatini anglaydigan shaxsni shakllantirish imkoniyati kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA SNOSKALAR

1. Qur'oni karim. Nahl surasi, 90-oyat. Oyatda adolat, ezgulik va qarindoshlarga yordam berish tamoyillari bayon etilgan. Elektron manba: Quran.com.
2. Tulenov J., Jabborov I. Tarixiy ongni rivojlantirish – davr talabi. – Toshkent: Mehnat, 2000. – B.7.
3. Hassan, R. Religion, Modernization and the Islamic Ummah. Journal of Al-Tamaddun, 13(1). 2018. – P. 24.
DOI: <https://doi.org/10.22452/JAT.vol13no1.6>
4. UNESCO. (2001). UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. Paris, 2 November 2001. – P. 45-46.

